

Yhdysvaltain liittovaltion aatteellinen perusta

■ PAULIINA RAENTO

Ari Helo: *Yhdysvaltain demokratian synty. Unionin idea ja amerikkalainen historiakäsitys.* Gaudeamus 2014.

Yhdysvaltalaisessa laki- ja rikos-sarjassa todistajanaitioon kutsuttu syytetty vetoaa ”viidenteen lisäykseen” ja kieltäytyy vastaamasta hänelle esitettyihin kysymyksiin. Tutussa kohtauksessa vierasta monelle suomalaiselle katsojalle lienee se, mitä on lisätty, minne ja miksi.

Vetoamus nojaa yhteen kymmenestä kansalaisoikeusartikkelista, joilla Yhdysvaltain perustuslakia täydennettiin pian sen kirjoittamisen jälkeen 1700-luvun lopulla. Viides lisäys suojaa yksilön ”henkeä, vapautta ja omaisuutta”. Tämän mukaisesti se takaa, ettei rikosasiassa joutu todistamaan itseään vastaan tai tule haastetuksi oikeuteen kahdesti samasta rikoksesta. Englanniksi nimellä *Bill of Rights* tunnettu kokonaisuus ratkaisi tärkeän kiistan Yhdysvaltain hallitusmuodosta, sillä se sai osavaltiot hyväksymään uuden perustuslain ja liittovaltion. Artiklat myös vaikuttivat kauaskantoisesti siihen, miten perustuslaillisuus länsimaissa ymmärretään.

Lisäykset kuvastavat myös federalismin ikaikaista kiistaa siitä, paljonko alueellista epätasa-arvoa liittovaltiossa pitäisi sietää. Päätöksenteon läheisyysperiaatetta toteutettaessa pohditaan siis sitä, kuinka vapaasti osavaltiot tai paikallishallinto voivat päättää koulutuksesta ja työoloista, ja kuinka kirjavaksi kokonaisuus voi muodostua. Yh-

dysvaltain perustuslaissa kiista toimivallasta näkyy kymmenennessä lisäyksessä, joka tekee myönnytyksen liittovaltion vastustajille ja vahvojen osavaltioiden puolustajille. Sen mukaan kaikki ne valtaoikeudet, joita perustuslaki ei määrittele liittovaltiolle kuuluviksi, kuuluvat ”osavaltioille tai kansalle”.

Perustuslain ylimmän tulkit-sijan tehtävä lankesi pian liittovaltion korkeimmalle oikeudelle, jolle alun perin kaavailtiin vähäisempää roolia. Tuomioistuimen merkitys maan sisäisten valtasuh-teiden tasapainottajana on näkynyt muun muassa ennakkopäätök-sissä intiaanien ja naisten oikeuk-sista. Läheisyysperiaate sisältyy-kin tavalla tai toisella useimpiin korkeimman oikeuden tuomioi-hin maassa, jossa hallinnon koko-naiskuvaa voi perustellusti kutsua kaoottiseksi.

Vasta sisällissota vuosina 1861–65 teki Yhdysvalloista kansallisen liittovaltion, josta yksittäinen osa- valtio ei voi erota. Sodan lopputu- los ei ollut mitenkään ennalta mää- räyty, toisin kuin Yhdysvaltain kan- sallinen kertomus antaa ymmärtää. Siinä korostuu ajatus liittovaltion ”perustajaisien” ihanteiden vähit- täisestä, kohtalonomaisesta toteu- tumisesta kansakunnan myöhem- mässä historiassa. Unionin voi- tosta tai orjatalouden lopusta ete- läosavaltioissa ei kuitenkaan ollut varmuutta sodan syttyessä, eikä orjien vapautus johtunut Yhdys- valtain vallankumouksesta ja itse- näistymisestä 1700-luvulla. Unio- nin sodanaikainen presidentti Ab- raham Lincoln taipui orjien va- pauttamisen kannalle vasta vuonna 1863, kun siitä oli tullut poliittises- ti välttämätöntä pitkän sodankäyn- nin oikeuttamiseksi. Mustien ame-

rikkalaisten uutta asemaa eivät siis ratkaisseet presidentti Thomas Jeffersonin (1801–09) valistushenkiset ihmisoikeushanteet (joissa perustuslaillinen tasaveroisuus koski vain valkoisia miehiä). Sisällissodan päättyminen unionin voittoon ei myöskään tarkoittanut väistämättöä paluuta alkuperäiseen liittovaltioon. Sen sijaan Yhdysvaltoja, kuten kaikkia muitakin yhteiskuntia, muovaa raadollinen kamppailu vallasta, ja historialta puuttuu ennalta määrätty suunta.

Amerikkalaisessa ajattelussa johtajan arvon määrittelee hänen luonteensa. Tasavaltalaisten mielestä miehistä kyvykkäimmät ja oikeamielisimmät olivat ”luonnollisia aristokraatteja”, jotka kansa halusi valita edustajikseen yhteisen edun nimissä. Vaalien tehtäväksi tuli siis nostaa johtajiksi luotettavimmat ja lahjakkaimmat miehet, joiden näytöt viime kädessä syntyisivät politiikkaa tekemällä. Tavalliset kansalaiset kykenisivät arvioimaan ihmisuontoa ja johtamisen tuloksia siinä missä koulutettu eliittikin. Eri mieltä tosin oltiin siitä, miten varallisuus vaikutti vastuullisuuteen ja kunniaan.

Johtajissa on arvostettu eri ominaisuuksia olosuhteiden muuttuessa. Levottomalla 1700- ja 1800-luvulla heiltä edellytettiin malttia ja rauhallisuutta, kun taas nykypäivän globaalissa markkinataloudessa mediaa ja kansalaisia kiinnostaa kyky empatiaan. Korkean moraalin ja yritteliäisyyden lisäksi on osoitettava tunneälyä, joka amerikkalaisessa yhteiskunnassa korostuu kaikessa kommunikaatiossa. Myötäelämisessä epäonnistui esimerkiksi presidentti George W. Bush, kun hurrikaani Katrina iski New Orleansiin vuonna 2005.

Katastrofin huonon hoidon lisäksi hänet haukuttiin yli puoluerajojen siitä, ettei hän matkustanut tapamaan tuhoalueen ihmisiä myrskyn laannuttua.

Yhdysvaltain perustamiskautteen liittyvät arvot ja aatteelliset erimielisyydet valaisevat kansalaisten valintojen lisäksi sitä, miksi heidän suhteensa edustukselliseen demokratiaan on historiallisesti herkkä, miksi valtioon suhtaudutaan epäluuloisesti ja miksi läheisyysperiaatetta alati koetellaan. Aktiivisen kansalaisdemokratian pitkä perinne on ohjannut monet amerikkalaiset vaaliurnien sijasta barrikadeille ja mielipidemarssseille sekä vaikuttamaan kansalaisjärjestöissä, kirkoissa ja hyväntekeväisyyskampanjoissa. Median asema vallan kriittisenä vahtina mielletään yhä riippumattomaksi ja vahvaksi.

Tämän kaiken voi oppia Yhdysvaltoihin erikoistuneen aatehistorioitsija Ari Helon näkemyksellisestä kirjasta, jossa käsitellään maan perustajien ajatusmaailmaa ja liittovaltion muotoutumista valtakamppailujen tuloksena. Helo esittää liittovaltion ja sen demokratian synnyn ainutkertaisena poliittisena prosessina ja selvittää käsitteellisesti, mistä perustuslakiin kirjatussa tasavaltalaisessa hallitusmuodossa oli kysymys. Erityistä huomiota saavat George Washingtonin (1789–97), John Adamsin (1797–1801) ja Thomas Jeffersonin (1801–09) presidenttikaudet, minkä jälkeen tarkastellaan unionin myöhempää kehitystä. Kirjan toiseen osaan on koottu perustamiskauden tärkeimmät dokumentit suomeksi: itsenäisyysjulistus (1776), unionin konföderaatioartiklat (1781), valikoima tärkeimpiä federalistikirjoituksia (ja

yksi antifederalistiessee), perustuslaki (1787) ja sen lisäykset. Informatiivista kuvitusta häiritsee karttojen ahdas taitto.

Helo vaatii lukijaltaan vankkoja tietoja länsimaisesta aatehistoriasta, valtio-opista ja Yhdysvalloista sekä luottaa tämän kykyyn yhdistellä asioita. Kirjan alussa kerrotaan Bostonin teekapinana tunnetusta protestista (1773), jossa kärjistyivät kiistat siirtomaan oikeudesta itsemääräämiseen ja brittien verolainsäädännöstä. Asiaan olisi ollut paikallaan palata lopussa, jossa unionin kehityskatsauksen päätteeksi mainitaan ”perustava yhteiskunta-ajattelun jakolinja” ja siitä juontuva ”ennennäkemätön ideologinen vastakkainasettelu” nykypäivän Yhdysvalloissa. Tämän vastakkainasettelun yksi ilmentymä on Bostonin kapinaan nimesään viittaava Teekutsuliike, jonka populistisen, konservatiivisen viestin kärkiin lukeutuvat alhainen verotus, liittovaltion velan ja vaikutusvallan vähentäminen ja vahvat yksilönvapaudet. Selventämättä jää muitakin sellaisia asiayhteyksiä, jotka voisivat laajentaa kiinnostavan kirjan hyötyä Yhdysvaltoja seuraaville lukijoille ja perusopiskelijoille.

Kirjoittaja on kulttuurimaantieteen professori Helsingin yliopistossa.